

План 12

ТЕМА. *Шари української лексики*

I. Підготуватися до співбесіди за такими теоретичними запитаннями:

19. Яке співвідношення запозиченої і споконвічної лексики в українській мові?
20. Які слова називають власне українськими?
21. Про зв'язки з якою мовою свідчать старослов'янізми? Які слова називаються старослов'янізмами, які їх семантичні, фонетичні, словотвірні ознаки?
22. Які особливості властиві інтернаціоналізмам, екзотизмам, варваризмам? Чим вони відрізняються від решти запозичених слів?
23. У яких стилях української мови найактивніше використовуються запозичені слова?
24. Що означає поняття «пасивна лексика»? Які групи слів у ній виокремлюють?
25. Поясніть відмінність між архаїзмами та історизмами.
26. У чому полягає процес реактуалізації застарілих слів?
27. Як виникають неологізми? Де вони фіксуються?
28. Чим відрізняються терміни і професіоналізми? Чи фіксуються вони у словниках?
30. Як ви розумієте поняття «територіальні діалекти» й «соціальні діалекти»? Які групи слів їх представляють перш за все?
31. Яка лексика є основою усіх стилів української мови?
32. Для яких стилів характерна стилістично забарвлена (маркована) лексика?

II. Виконати завдання:

1. Ознайомтесь із текстом, запишіть його в зошити, дайте характеристику його лексичному складу: підкресліть слова, що мають обмежену сферу вживання (терміни (Т), професіоналізми (П), жаргонізми (Ж) та розмовні (Р) – надпишіть. Зробіть висновок про стиль уривка.

Домна Данилівна поїсти любила нівроку. Наминала – калорії не рахувала. Борщ – так глибока тарілка з вершком, ще й отакенний окраєць хліба, часником густо натертий. А то й гора пампушок. Сало – так четвертинка добряча, ще й цибулина з кулак. Рот великий, веселий, зуби мов з побідиту: гальку й ту перемелють. Тільки давай! Любо-мило дивитись, як вона їсть. Та й то: робота ж у неї яка! Помахай цілісінький день, стіни одягаючи в розчин. Поповигинайся. Попокляняйся. Тут тобі фізкультура, тут тобі й аеробіка, та заодно вже й біг підтюпцем.

Мик-Мик [скорочення від імені її чоловіка Микола Миколайович], який увесь вік лише дзьобав, дуже любив дивитися, як Домна Данилівна їсть. А тут як сказився: стало здаватися, що дружина [вагітна] отією кількістю їжі задушить дитину. Утопить в борщеві, ще й салом привалить.

Начитавшись про соки, дієтичні бульйони та каші, сказав Домні Данилівні кінчати з борщами і салом. Віднині він сам буде її годувати: строго по-науковому (А. Дімаров).

2. Розподіліть слова на наступні підгрупи: 1) нова лексика, що з'явилася за останнє десятиліття; 2) лексика, що в останнє десятиліття зазнала змін стилістичних, семантичних, сполучувальних; 3) реактуалізовані лексеми; 4) лексика, що виходить чи вийшла з активного уживання.

Автомайдан, академія, безхатченко, біткойн, блог, блокбастер, відеоманітофон, гімназія, гіпермаркет, глянець, джойстик, донат, дискета, екшн, запілля, інсайдер,

інтернет-мем, кавер-версія, книгозбірня, коледж, кросвер, лейбл, логін, летовище, літун, мапа, мачо, мейнстрим, меседж, модератор, можновладець, нік, пейджер, підсоння, пірсинг, планшет, плацебо, помаранчева революція, пранкер, седан, сингл, сиротинець, скейтборд, скінхед, спойлер, спред, стартап, супермаркет, тізер, тітушка, тролінг, файл, фейк, фрік, фрілансер, хакер, хінстер, царина, часопис, чат, шанець, шпиталь, закупи.

Вправи для виконання на занятті

1. Визначити лінгвістичний статус та ступінь мовної адаптації наведених лексем англійського походження (адаптовані (освоєні) запозичення, кальки, екзотизми, варваризми) та пояснити їхнє значення.

Андеграунд, акаунт, байк, банер, білборд, бестселер, бойфренд, вай-фай, вестерн, гаджет, гамбургер, голкіпер, девайс, дефолт, джинси, джип, дисконт, д'юті-фрі, картридж, кастинг, кеш, кіднепінг, кол-центр, лобстер, мейнстрим, моніторинг, монстр, нікнейм, офшор, піар, плеєр, плей-оф, скотч, спічрайтер, степлер, трейдер, трилер, тюнер, флеш-моб, хай-тек, хард-рок, хепі-енд, хобі, шопінг, шоу-рум, SMS-повідомлення, second-hand, MP3-програвач, TV-тюнер, Wi-Fi-роутер, ОК.

2. З простих слів, поданих у дужках, утворіть художні неологізми, які є в поезіях М. Рильського, врахувавши розмір вірша та його зміст. Установіть групу підкреслених пасивних лексем.

1. Прекрасний Києве на (предки, вічні) горах! (Много, страждати) хвала тобі, хвала! 2. О мисле! Спогадів є гідра мовчазна, що спить на дні твоїм під (зливи, дощі), а в супокійну мить рве серце пазурами. 3. Над плесом озера я юність пригадав, вечірні небеса і посвист крил качиних, туман, що молоком біліє по долинах, в лататті й комишах (прозорий, вода) став. 4. Він проспівав орлину славу тим, хто серце має мужнє й непоборне. Сам чистий, як (на, гори) сніг, він в музиці до «Кобзаря» воздвиг Народу монумент (не, творити, руки). 5. І шум людський, і велемудрі книги, і п'яних струн (бентежний, милий) спів, і славу, й злото – биття вериги – я все забув, все занедбав, спалив. 6. В суворій, (добрий, душа) простоті, скупим на слово, на думки багатим він жив. Колись мене назвав він братом, і слово це – як зірка у путі.

3. Виконайте лексикологічний аналіз виділеного слова.

Зазолотила осінь навкруги розгонисті дніпровські береги (В. Крищенко).

(Порядок і зразок розбору див. у Методичних рекомендаціях Н. Зубець СУМ (Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія) – С. 44-45, 67-68 .

Література

1. Основна підручникова (за ред. М. Плющ, або за ред. О. Бондаря, чи К. Глуховцевої, чи С. Карамана, чи А. Мойсієнка), лекційний матеріал.
2. Баган М.П. Англізація сучасного українськомовного комунікативного простору : причини, основні назви та наслідки. *Українська мова*. 2020. № 1(73). С. 38-53.
3. Пономарів О. Лексика грецького походження в українській мові. Київ : Просвіта, 2005. 127 с.
4. Ломовцева А. Новітні англізми в українській мові та проблеми лексичної варіантності. *Українська мова*. 2003. № 1. С. 96-102.
5. Карпіловська Є. Тенденції розвитку сучасного українського лексикону : чинники стабілізації інновацій. *Українська мова*. 2007. № 4. С. 3-15.

6. Городенська К. Українська неологія. *Українська мова*. 2009. № 3. С. 137-141.
7. Євтушок О. Сучасні тенденції розвитку діалектної лексики. *Дивослово*. 2011. № 7. С. 38-40.
8. Масенко Л. До проблеми вульгаризації мови. *Дивослово*. 2003. № 6. С. 20-21.
9. Матвіяс І. Діалектна основа лексики і фразеології в українській літературній мові. *Мовознавство*. 2007. № 3. С. 23-27.
10. Косяк Н. Стилiстично маркована лексика: аргo, жаргон, сленг, суржик, варваризми, екзотизми, пуризми. Їх місце та роль у мовленні. *Українська мова та література : Всеукраїнська газета для вчителів*. 2011. № 41/42. С. 10-15.
11. Зубець Н. О. Сучасна українська мова (Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія) : методичні рекомендації до практичних занять для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 014 «Середня освіта» освітньої програми 014.01 «Середня освіта (Українська мова і література)» та спеціальності 035 «Філологія» спеціалізації 035.01 «Українська мова та література» освітньої програми «Українська мова та література». Запоріжжя : ЗНУ, 2020.